

Életminőség-alapú településminősítés a helyi lakosok véleménye alapján a Balaton partmenti településein

Life quality-based settlement qualification based on the opinion of the local population of the coastal settlements of Lake Balaton

Absztrakt

A tanulmány célja a helyi lakosok véleménye alapján a Balaton partmenti településeinek életminőség alapú minősítése, a témával kapcsolatban az életminőség és élettér vizsgálatok kerülnek fókuszba. A téma relevanciáját és a kutatás jelentőségét az adja, hogy mind a fenntartható településfejlesztésnek, mind a turizmus fejlesztésének egyre fontosabb területe az életminőséget és az életteret befolyásoló tényezők jobb megértése. A tanulmányban egy regionális példán keresztül érthetjük meg jobban az egyes településválasztási motivációkat. A tanulmány a településekre vonatkozó, életminőség alapú objektív és szubjektív tényezőket vizsgálja, mely egy 2018-as, 409 fő bevonásával történt kérdőíves felmérésen alapul. A kutatás során az életminőség alapú településértékelésen túl fontos eredménynek tekinthető, hogy kialakításra került egy ún. aggregált települési életminőség mutató (ATÉM) is.

Kulcsszavak: életminőség, település minősítés, Balaton partmenti települései, helyi lakosság, aggregált települési életminőség mutató (ATÉM).

Abstract

The aim of the study is to evaluate the coastal settlements of Lake Balaton based on the opinion of QOL (quality of life) indicators of the local population, due to which the study deals with the second most important tourism destination of Hungary, aiming to reveal the evaluation of QOL and living space factors. The relevance and the significance of the research is based on the fact that in the field of sustainable tourism development and tourism management it is important to understand the decisive factors of quality of life and living space. The paper gives a regional example to understand the motivations for choosing a settlement. The methodology of the research examines both objective and subjective factors based on a primary questionnaire survey conducted in 2018 resulting a sample of 409 respondents. During the research, beyond the life quality-based settlement evaluation, one of the most important results is the creation of an aggregated settlement quality of life (ASQOL) indicator.

Keywords: life quality, settlement evaluation, coastwise settlements at Balaton, local population, aggregated settlement quality of life (ASQOL) indicator

JEL kód: I31, C38, L83

BEVEZETÉS

Az életminőség és az élettér vizsgálatának, valamint értékelésének kérdésköre nemcsak a szociológia, az urbanisztika és a társadalomföldrajz, hanem a turizmus területén is fontos kutatási területnek minősíthető (Kovács et al., 2019). Tuan (1977, 6) szerint „Ami kezdetben egy jellegtelen tér, otthonná válik, amikor értéket adunk neki”, tehát „egy adott földrajzi hely sokkal többet jelent egyszerű térelemnél. Az otthonhoz, az otthoni helyhez fűződő viszony különböző jelentések, vélekedések, szimbólumok, érzések és értékek összessége, amit az egyén vagy egy csoport hozzákapcsol az adott helyszínhez.” (Sasné-Lang, 2019, 72-73)

Idézve Flusser (1996, 55) munkáját: „Lakozunk. Ha nem így volna, élni sem tudnánk. Otthontalanok és védtelenek lennénk. Bele lennénk vetve egy közép-pont nélküli világba. Lakhelyünk a világ közepe.” Ennek köszönhetően minden, az emberek és a fogyasztók életminőségével kapcsolatos vizsgálatokat végző kutatásban nélkülözhetetlenné válik annak az elemzése, hogy egy-egy település, térség lakói számára pontosan milyen jelentéssel bír a lakóhelyük, azaz, milyen mértékben kötődnek az adott településhez, továbbá ez hogyan befolyásolja őket a környezetük értékelésében, érzékelésében (Sasné-Lang, 2019; Jeffres-Dobos, 1993; Andereck-Nyaupane, 2010; Kovács et al., 2020). Mindezek alapján kijelenthető, hogy az életminőséget és az élettér meghatározó tényezők jobb megértése egyre inkább előtérbe kerül a településfejlesztés és a turizmusfejlesztés fenntartható lehetőségeinek kutatása során. Véleményünk szerint a tanulmány eredményei összességében a Balaton térség vidékfejlesztéssel kapcsolatos aspektusai révén is új eredményekkel tudnak szolgálni. A szerzők magukénak vallják azt a gondolatot, miszerint a vidékfejlesztés olyan tevékenységek összessége, amelyek középpontjában a helyi közösség áll (Kulcsár, 2017), melyet nem lehet kiszakítani abból a történelmi, gazdasági és kulturális kontextusból, amely a régiójában körülveszi.

A tanulmány célja a Balaton térséghez köthető települések életminőség-alapú település minősítésének bemutatása, amelyhez a vizsgálatokat a szerzők a helyi lakosok véleménye alapján készítették el a partmenti településeken. A kutatás feltárja azokat az okokat, melyeknek köszönhetően megismerhető, hogy a helyi lakosok pontosan milyen motivációk alapján választották az adott települést állandó lakóhelyüknek. A tanulmányban a szerzők továbbá azt is elemzik, hogy az egyes települések iránti kötődés hogyan befolyásolja az életminőséget és az élettér értékelését. A kutatás objektív és szubjektív tényezők alapján aggregát indikátorokat állít fel, melyekkel meghatározásra kerül az életminőség és az élettér értékelése. A komplex értékeléssel felállítható egy életminőség-alapú település rangsor a Balaton térségben, amelynek alapját a szerzők által kialakított aggregát települési életminőség mutató (ATÉM) adja.

A tanulmány első felében egy részletes szakirodalmi elemzés keretében, a szerzők feltárják a lakóhelyválasztás okainak, valamint az identitás, helyi kötődés összefüggéseinek, illetve az életminőséget meghatározó tényezők és a Balaton, mint élettér kutatásának komplex hátterét. Ezt követően a módszertani fejezet

ismerteti a kutatás és az elemzés során használt primer és szekunder módszereket, majd az eredmények fejezetben a szerzők bemutatják a kérdőíves felmérés során feltárt legfontosabb eredményeket, amelyet végül egy összefoglalás és konklúzió fejezet zár le.

1. AZ ÉLETMINŐSÉG-ALAPÚ TELEPÜLÉSMINŐSÍTÉS SZAKIRODALMI HÁTTERE

1.1. A LAKÓHELYVÁLASZTÁS OKAI, VALAMINT AZ IDENTITÁS, HELYI KÖTÖDÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Napjainkban a települések részéről – a tőke és a gazdasági szereplők mellett – egyre inkább felértékelődik a népesség, a munkaerő megszerzésének igénye. A hazai települések versenyben állnak egy-egy iparág, szolgáltatás, vállalat betelepüléséért, a felülről (kormányzat, Európai Unió) megszerezhető forrásokért és a humán erőforrásért (turista, egyetemi hallgató, munkaerő) egyaránt. Mindez komplex piaci szemléletet feltételez (Patay-Dános, 2016).

A lakóhelyválasztás okai, valamint az identitás, helyi kötődés összefüggésének vizsgálata az elmúlt időszakban népszerű kutatási területnek bizonyult, így a témában számos hazai és nemzetközi tanulmány született. A lakóhely megválasztása számos tényezőtől függhet. Enyedi György (1998) szerint a települések humán faktorai és környezeti adottságai mellett a gazdaság versenyképessége is befolyásoló tényező lehet. Enyedi (1998, 409) hangsúlyozza, hogy „...az a sikeres régió, melyet lakói többsége sikeresnek érez – s ezt az érzést sokféle, s nemcsak gazdasági tényező összjátéka eredményezheti.” Ezt támasztja alá Berki és Gonda (2006) is, akik a lakóhely választás, illetve megtartása során a kulturális ellátás minőségét is kiemelik.

Dövényi (2007) szerint a népesség lakóhelyi mobilitására, és annak alakulására meghatározó hatással bírnak a társadalmi-gazdasági folyamatokban bekövetkezett változások. Ezen belül is kiemelkedő szerepet játszanak a társadalmi és jövedelmi körülmények, mint például a munkaerőpiaci helyzet vagy az ingatlanok piaci értéke.

Berényi (2017) szerint társadalmi helyzetük és motivációik alapján a lakóhelyet változtatók jelentős többsége az ún. „jóléti vándorlásban” vesz részt. Ezt az állítást, valamint az életminőség jelentőségét támasztja alá Abrams és társainak (2012, 270) tanulmánya, mely úgy fogalmaz: „...a jóléti vándorlásban a magasabb státuszú városi vagy szuburbán népesség olyan lakóhely-változtatását értjük, amelynek vidéki célterületei természeti környezetük, szabadterei kikapcsolódási lehetőségeik, kulturális örökségük vagy vidéki hagyományaik révén a korábbinál magasabb életminőséget képesek biztosítani a kiköltözőknek.”

A mobilitással és lakóhelyváltással foglalkozó kutatók nagyrészt egyetértenek abban, hogy a költözés hatásai elsősorban a környezet minőségéről kialakított elképzelésektől függenek. Például, hogy milyen mértékben támogatja a költö-

zés és az új lakóhely a lakóhelyet változtató személyes céljait. Riley (1992) szerint a helykötődés kulturálisan megalapozottnak tekinthető, elemzései szerint pedig a tájat kulturális termékként is értelmezhetjük (Dancsokné-Mikházi, 2017).

Kiemelt kutatási kérdés, hogy a költözők milyen szempontokat vesznek figyelembe a helyváltatás (új lakhely, település) során. A településekre vonatkozó statisztikai adatok nem adnak megfelelő képet a település sikerességének összevetéséről, emellett hiányoznak belőlük az emberi, személyes elemek. Összességében a statisztikai adatok nem tartalmazzák, hogy a helyi lakosság miként vélekedik a település erősségeiről és gyengeségeiről, valamint milyen előnyök és hátrányok azonosíthatók az új betelepülők szemszögéből a lakóhelyválasztás során.

Magyarországra vonatkozóan Koltai (2015) 2004–2005-ben és 2012–2013-ban végzett kérdőíves kutatásokat a témában: mindkét alkalommal ezer fő véletlenül kiválasztott magánszemélyt kérdezett meg. A kutatás során arra kereste a választ, hogy a megkérdezettek milyen előnyöket és hátrányokat azonosítanak a települési jellemzők kapcsán (különböző lélekszámú települések vizsgálatok), illetve mely szempontokat preferálják a lakóhely megválasztásakor. Koltai (2005) szerint a társadalmi-gazdasági folyamatokat bemutató kérdőíves vizsgálatok a statisztikai adatokat felhasználó, települési versenyképességi elemzéseket kiegészítik, más nézőpontba helyezik. A kutatási eredmények alapján a helyi lakosság számára az egyik legfontosabb szempont, hogy „az emberek szeressenek itt élni”. Ez utóbbi állapotnak a gyakorlati életben, a mindennapokban való megvalósulásához „sokkal inkább társadalmi, mint gazdasági tényezőket tartanak lényegesnek (közbiztonság, életkörülmények javítása, egészségügyi ellátás minősége, környezet- és természetvédelem, hulladékkezelés).” (Koltai, 2005, 95)

Hasonló megállapításra jutott Szirmai és Váradi (2009) is, akik Magyarországon kilenc különböző várostárségy lakói körében vizsgálták a települési versenyképességi tényezőket. A minőségi aspektusokat (például a lakosság és a vállalkozói szféra közérzete, várospolitikai elképzelések) interjúk és kérdőívek segítségével tárták fel.

A lakóhelyválasztással összefüggésben Schuchmann (2015) budapesti és agglomerációs mintán vizsgálta (2005 és 2010 között, majd 2015-ben) az egyes települési tényezők jelentőségét, fontosságát. Ezek alapján megállapítható, hogy a költözési szándékok alakulását a lakóhellyel, az ott igénybe vehető szolgáltatásokkal, életminőséggel kapcsolatos elégedettség szintje befolyásolja. Az eredmények szerint a költözési szándék összefüggésben van a településen található szolgáltatásokkal való elégedettséggel. A költözni vágyó válaszadók legkevésbé a településen található munkalehetőséggel voltak elégedettek. A lakóhelyi szolgáltatások köréből kiemelkedik a közszolgáltatások, a közbiztonság, a kereskedelmi szolgáltatások, az egészségügyi ellátás és az óvodai ellátás köre. A főváros környéki településeken a válaszadók jelentősebb települési tényezőként ítélték meg a munkalehetőségeket és a tömegközlekedés minőségét (Schuchmann, 2015).

Magyarországon, kifejezetten a fiatal népesség körében a Miskolci Egyetemen végzett, munkavállalási célú migrációs kutatás alapján elmondható, hogy a hallga-

tók költözés melletti érve egyértelműen a bér- és jövedelemszerzés, a karrier, illetve a jobb életkörülmények elérése (Berényi, 2017). A barátok és ismerősök tapasztalatai is támogató hatásúak: ez a megkérdezettek 67,8%-a esetén jelent meg.

Koltai (2015) a magyar települések sikerességét főként a helyi adottságokban látja. Véleménye szerint a települési tényezőket illetően kiemelkedő vonzerőt jelent a közbiztonság, az infrastrukturális ellátottság, a lakóhely környezete, valamint a foglalkoztatási körülmények. További sikertényező az egyediség, másként fogalmazva a hasonló méretű és funkciójú településektől való eltérés. A városok közötti versenyben előnyt jelent, ha valamilyen vonatkozásban, tényezőben ki lehet tűnni a sok hasonló adottságú település közül.

1.2. AZ ÉLETMINŐSÉGET MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Az étellel való elégedettség alatt az átlagember a boldogságot érti, amit minden bizonnyal nem definiál a maga számára – a kutatáshoz azonban multidiszciplináris értelemben szükséges meghatározni, mit értünk alatta.

Kopp és Pikó (2006) pszichológiai szempontú és az arisztotelészi megközelíté- sen alapuló értelmezése a boldogság három szintjét különbözteti meg: az öröm és vidámság; az egy célkitűzés iránti elköteleződés; és az értelmes élet szintjei, mely utóbbi esetben kialakul az ember önmagával való harmóniája.

Ha a szociológiai értelmezést nézzük, ott az étellel való elégedettséget és a boldogságot tekinthetjük az életminőség meghatározójának, de az is megállapítható, hogy ezek a kategóriák nem minden esetben mutatnak egybeesést az élet objektív mutatószámokkal mérhető jellemzőivel (Utasi, 2007). Következésképp, a mások által sikeresnek és vagyonosnak tekintett emberek is állíthatják magukról hogy nem boldogok, ahogyan a szerényebb körülmények között élők is minősíthetik életkörülményeiket kielégítőnek, és érezhetik boldognak magukat. Ennek eredményeként a szociológia az életminőség szubjektív aspektusával foglalkozik, és az életminőséget úgy határozza meg, mint „az objektív életfeltételi kereteken belül formálódó boldogság, elégedettség szintjét, a létfeltételek megélését, az objektív feltételek szubjektív érzékelését.” (Utasi, 2007, 5)

Az életminőség kapcsán objektív és szubjektív vetületről egyaránt beszélhetünk, s ez utóbbi összetevőnek feltárásával csak az elmúlt évtizedekben kezdtek mélyrehatóbban foglalkozni a szakemberek (Ercsey, 2013). A KSH 2016-ban lebonyolított mikrocenzusa (Magyarország 2 148 településén mintegy 440 ezer háztartást kérdeztek meg) az életminőség felmérésére és elemzésére fókuszált. A szubjektív jólétre vonatkozó kérdőívet több mint 50 ezer személy töltötte ki. A hazai lakosság étellel való általános elégedettsége a következőkkel jellemezhető:

- „Magyarországon az étellel való elégedettség átlagértéke a 16 éves vagy annál idősebbek körében 6,41 volt (a KSH a felmérés során 11 fokú skálát használt, ahol a 0 jelentette az „egyáltalán nem elégedett”, a 10 pedig a „teljes mértékben elégedett” választ).

- Az életkor előrehaladtával jellemzően csökken az étellel való elégedettség átlagértéke, ám a 65–74 évesek kivételt képeznek ez alól, amely az időskori nyugdíjkorhatár átlépéséhez köthető.
- A fiatal korosztályba tartozók esetén a nők elégedettebbek az életükkel, mint a férfiak, az idősebbeknél ez pont fordítva van.
- Minden egyes korcsoportban a házasság nélküli egyedülállók étellel való elégedettsége a legmagasabb szintű.
- A magasabb iskolai végzettségű, a jobb jövedelmi helyzetű, illetve a magasabb rangú településeken élők étellel való átlagos elégedettsége magasabb szintű.” (KSH, 2016, 7)
- Az elégedettség térségi különbségeket mutat: megyei bontásban nézve Győr-Moson-Sopron és Veszprém megyében, valamint a fővárosban a legelégedettebbek az életükkel (6,65–6,68 közötti átlagos értékek).

Allardt (1993) modellje egyszerre jeleníti meg az életminőség három szintjét, annak objektív és szubjektív megítélése mentén (1. táblázat).

1. táblázat: Allardt életminőség modellje
Table 1 The life quality model of Allardt

	Objektív indikátorok	Szubjektív indikátorok
Having Materiális és nem személyi szükségletek	Az életszínvonal és a környezeti körülmények objektív mérése	Szubjektív érzések: az életkörülményekkel való elégedetlenség/elégedettség
Loving Szociális szükségletek	A másokhoz fűződő kapcsolatok objektív mérése	Kapcsolatokkal való elégedetlenség/elégedettség
Being A személyes fejlődés szükségletei	A társadalomhoz és a természethez fűződő viszony objektív mérése	Az elidegenedés vagy a személyes kiteljesedés szubjektív érzése

Forrás: Allardt, 1993, 7 hivatkozva: Kovács, 2007

Allardt a szükségletek oldaláról közelíti meg az életminőséget: a „having – loving – being” tagozódású modellje több szinten tudja kezelni a jólét objektív és szubjektív oldalát. Az életminőség megítélésének mindkét (objektív és szubjektív) közelítésmódját három aspektusra bontotta le. Az első szempont az életminőség materiális összetevőire vonatkozik, azokra az elemekre, amelyek az egyén környezetének objektív megítélését és az életkörülményekkel való elégedettséget befolyásolják. A második szinten a társadalmi kapcsolatok meglétét és minőségét vizsgálja, míg a harmadik aspektus az egyén önmagával és környezetével kapcsolatos megítéléseit foglalja magában.

1.3. A BALATON MINT ÉLETTÉR KUTATÁSA

Az elmúlt időszakban a turizmus kutatásában is egyre inkább előtérbe került az életminőség iránti szakmai érdeklődés, mivel az urbanizációs folyamatok sokak szemében felértékeltek a természetközeli, nyugodtabb (ún. slow/lassú mozgalmak) élet lehetőségét (Michalkó et al., 2009; 2012). A Balaton térsége az egyik kedvelt desztináció egy ilyen életforma kialakításához Magyarországon (Lőrincz et al., 2019).

A tó és környékének sokszínű, vegyes társadalma (öslakosok/helyi lakosok, második otthonnal rendelkezők és turisták/kirándulók) különböző elvárásokat, igényeket fogalmaznak meg, ennek megfelelően a természeti-társadalmi környezetet is eltérő mértékben alakítják. A Balaton térség turizmusára a kettősség, a térbeli és időbeli koncentráció jellemző: egyrészt a nyári hónapok és a szabadtéri nagyrendezvények, fesztiválok, programok zsúfoltsága tapasztalható, másrészt pedig a téli időszak „kihaltsága” is jelen van (kevés nyitva tartó szolgáltató) (Szemes, 2006). A Balaton egész éves látogatottságának elérése egyaránt kiemelt célja a turizmuspolitikának, a helyi önkormányzatoknak és turisztikai szolgáltatóknak. Az elmúlt évtizedben a térség törekedett az éghajlati adottságokból is eredő szezonális csökkenésére, de ehhez további összehangolt lépések és szemléletváltás szükséges (Fehérvölgyi-Sulyok, 2017).

A Balaton térség (régio) területének meghatározása több szempontból is lehetséges: a terület- és ágazatfejlesztési dokumentumok, illetve a közigazgatási feladatok eltérő határvonallal szerepeltetik azt. A jelenleg is működő, sokat hivatkozott Balatoni Kiemelt Üdülőkörzetet (BKÜ) regionális nézőpontból a 1996 óta működő Balatoni Fejlesztési Tanács illetékességi területe. Magyarországon jelenleg ez a legtöbb települést magába foglaló szervezet: hatásköre 180 önkormányzatra terjed ki (Kabai-Szabó, 2016). A régió állandó népességének száma több, mint 274 ezer fő. Az üdültulajdonosok, akik szezonálisan tartózkodnak a régió településein, mintegy 250 ezer főt tesznek ki (BIKN, 2016). Ettől eltérő nézőponttal rendelkezik a jelenlegi, turizmusfejlesztésben és -marketingben kialakított Balaton kiemelt turisztikai térség (1861/2016. (XII. 27.) Korm. határozat), melynek része például Eplény, Kehidakustány, Nemesvámos, Sümeg, Veszprém, illetve 2020. szeptembertől (429/2020. (IX. 14.) Korm. rendeletet alapján Balaton turisztikai térség) Herend, Kislőd és Zirc is.

Kutatásunkban a második, szélesebb földrajzi területet felölelő nézőpontnak megfelelően határoztuk le a Balaton térséget, ezzel lehetőséget teremtettünk a part menti és a Balatontól lényegesen távolabb eső települések közötti összehasonlító elemzések elvégzésére is.

2. AZ ÉLETMINŐSÉG-ALAPÚ TELEPÜLÉSMINŐSÍTÉS KUTATÁSI EREDMÉNYEI

2.1. MÓDSZERTAN

Az előzetes forráskutatást követően, a szakirodalom alapján megfogalmaztuk kutatási kérdéseinket.

- RQ1. A kutatás eredményei alapján jellemezhető-e összevont objektív, szubjektív, valamint aggregált mutatószámmal a Balaton parti településeken élő, helyi lakos válaszadók települési életminősége, illetve ez eltér-e a településhez kötődés típusainak egyes kategóriáiban?
- RQ2. Befolyásolja-e a lakóhelyválasztás „Tetszik a környék, jó lakóhelynek, élhető településnek találok” opciójának választását a település Balatonparti elhelyezkedése?

A kérdések megválaszolásához empirikus kutatást végeztünk. A kutatás során kérdőívet állítottunk össze, amelyet on-line formában a LimeSurvey kérdőívszerkesztő platformján rögzítettünk, illetve ugyanezen kérdőív nyomtatott változata is elkészült. A megkérdezés a vizsgált desztináció minél teljesebb lefedése érdekében on-line és személyes lekérdezés formájában is, párhuzamosan zajlott. A kérdéseket öt csoportba soroltuk (a település életminőségének objektív tényezői; az életminőség szubjektív megítélése; turizmushoz kapcsolódó vállalkozások helyzetének megítélése a településen; helyhez kötődés, helyi identitás mértéke; demográfiai jellegű kérdések). Tanulmányunkban az első két kérdéscsoporthoz kapcsolódó vizsgálati eredményeket ismertetjük.

A kutatás során a teljes sokaságot a Balaton partmenti településein élők képezték, melyből önkényes mintavételezési eljárással választottuk ki a válaszadókat. A módszer előnye, hogy egyszerű, és nagy mintánál jól reprezentálja a sokaságot. Elsőként a kutatócsoport tagjai ellátogattak a Balaton desztináció főbb településeire, és megkérték a járókelőket, vegyenek részt a kérdőív kitöltésében. Csak azok vehettek részt a kitöltésben, akik (1) helyi lakosok voltak, vagy (2) másodlagos otthonnal rendelkeztek az adott településen. Az adatgyűjtés második körében helyi szervezetekhez és önkormányzatokhoz juttattuk el az on-line változat linkjét, arra kérve őket, terjesszék azt a településük lakói között. Összességében az adatgyűjtés eredményeként nem alakult ki reprezentatív minta, ugyanakkor a Balaton térség alapvető attitűdjeinek és értékeléseinek a feltárására alkalmas.

A kérdőív alapvetően zárt kérdéseket tartalmazott. Az életminőségre vonatkozó kérdéseket öt- illetve tízfokozatú Likert-skálán mértük.

A fentiekben ismertetett kutatási kérdések vizsgálatához a beérkezett válaszok elemzésében egyaránt alkalmaztunk egyváltozós és többváltozós statisztikai módszereket, továbbá leíró statisztikákkal képet alkottunk a mintánk általános jellemzőiről. A kereszttáblás összefüggés-elemzésben a Khi2 együtthatót alkal-

maztuk, és a Cramer-féle V asszociációs együtthatót számoltuk ki. Az alkalmazott varianciaelemzésben a sokasági szórások azonosságának ellenőrzésére a Levenetesztesztet használtuk (Malhotra-Simon, 2009; Sajtos-Mitev, 2007; Samuels, 2014).

A kérdőívet 83 település 1 201 válaszadója töltötte ki, ezek közül 1 051 kérdőív bizonyult elemezhetőnek (a kutatás fő témájához kapcsolódó lényegi kérdésekre vonatkozóan hiányos kitöltéseket kizártuk). A 83 település teljes lakosság-száma 262 991 fő (a Balaton Turisztikai Térség 174 településén 334 201 fő él), ami azt jelenti, hogy a lakók 0,46%-a töltötte ki a kérdőívet. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint (KSH, 2014) 10 839 szezonális, illetve másodlagos otthon található a Balaton desztinációban. Ez alapján a kérdőívet kitöltő 270 fő másodlagos otthon tulajdonos a teljes sokaság 2,5%-át teszi ki.

Kutatási kérdéseink vizsgálatához az 1 051 válaszadótól származó adatokat két, egymástól eltérő csoportban vizsgáltuk. Első kutatási kérdésünk a part menti települések helyi lakosaira vonatkozott, ezért a teljes válaszadói sokaságból a 409 part menti településen élő, helyi lakosság válaszai kerültek értékelésre. Második kérdésünk megválaszolásához a mintánk azon válaszadóit szűrtük le, akik helyi lakosok, függetlenül a település elhelyezkedésétől – így 756 kérdőívet tudunk elemezni.

2.2. EREDMÉNYEK

A települési életminőség kapcsán felmerül a kérdés, hogy vajon a települések lakosainak véleménye hogyan változik demográfiai jellemzőik függvényében. Tanulmányunk elkészítése során megvizsgáltuk a települések általános megítélése és válaszadóink demográfiai jellemzői közötti lehetséges összefüggéseket. Mindegyik esetben (háztartásnagyság, életkor, végzettség, nem) ugyan van szignifikáns kapcsolat, de mindegyik esetben a Cramer V mutató értéke 0,2 alatti érték, ami azt jelenti, hogy nagyon gyenge ez a kapcsolat a válaszadóink körében. Emiatt ezen eredményeket jelen tanulmányban nem részletezzük, kutatási kérdéseinket is ezeken túlmutatóan foglalmaztuk meg.

2.2.1. A TELEPÜLÉSI ÉLETMINŐSÉG JELLEMZÉSE OBJEKTÍV, SZUBJEKTÍV, VALAMINT AGGREGÁLT MUTATÓSZÁMOKKAL

Az első kutatási kérdés szempontjából releváns demográfiai adatok (a Balatonparti, helyi lakosokra vonatkozóan), amelyek közül a válaszadó típusa a későbbi többváltozós elemzések vonatkoztatási alapját képezte (a demográfiai jellemzőket a 409 fő válaszadóból 33 nem válaszolta meg), a következők:

- A kitöltők 37,1%-a, 140 fő, 16 és 34 év közötti, 36,1%-a, 136 fő 35 és 51 év közötti, 22,0%-a, 83 fő 52 és 69 év közötti, 4,8%-a, 18 fő 70 évesnél idősebb.
- Helyi lakos, aki a településen él és ott dolgozik vagy tanul 72,6%, 297 fő, helyi lakos, de máshol dolgozik vagy tanul 27,4%, 112 fő.
- A válaszadók 31,1%-a, 127 fő férfi, 60,8%-a, 249 fő nő.

Elsőként azt vizsgáltuk meg, jellemezhető-e a Balaton parti településeken élő, helyi lakos válaszadók települési életminősége összevont objektív, szubjektív valamint egy aggregát mutatószámmal, és ez eltér-e a településhez kötődés típusainak egyes kategóriáiban?

Kérdőívünkön az életminőséget két kategóriában vizsgáltuk: az objektív életminőséghez tartozóan 27, a szakirodalom (Piskóti et al., 2012) alapján az életet alapvetően befolyásoló tényezővel való elégedettséget értékeltettünk, míg a szubjektív életminőséghez kapcsolódóan 9 jellemzőre vonatkozóan kellett a válaszadóknak értékelést adniuk. Az objektív tényezők esetében 5 fokozatú skálán kellett a válaszadóknak jelölniük elégedettségük mértékét, ahol az 1-es érték jelentette a nagyon elégedetlen választ, az 5-ös érték pedig a nagyon elégedett választ. A szubjektív életminőség tényezők esetében tíz fokozatú skálán történt az értékelés, ahol az 1-es jelentette a teljes mértékben elégedetlen és a 10-es a teljes mértékben elégedett választ (a Likert skálák esetében Zerényi (2016) alapján éltünk azzal a kompromisszumos megoldással, hogy a szakirodalmi kutatásokat figyelembe véve azok intervallumváltozóként kezelhetők).

A továbbiakban külön-külön megvizsgáltuk az objektív és a szubjektív összetevők összevonhatóságát. A 27 objektív tényező esetében a skála megbízhatóságát mutató Cronbach-alfa értéke 0,919, a 9 szubjektív elem esetében 0,814; vagyis mindkét tényezőcsoport esetében elkészíthető az összevont skála. A 27 objektív tényező esetében a 0,9 feletti Cronbach-alfa érték arra utal, hogy a tényezők esetében előfordulhatnak redundáns elemek. Piskóti (2012) valamennyi tényező alkalmazását javasolja az életminőség átfogóbb értelmezéséhez, ezért mi is megtartottuk valamennyi elemet.

Az objektív és szubjektív mutatók összevonásával létre hoztunk egy aggregált életminőség mutatót. Tekintettel arra, hogy az objektív, illetve a szubjektív életminőség tényezők eltérő skálákon kerültek felmérésre, az elemek összevonhatóságához sztenderdizálni kellett azokat. A sztenderdizálás után megvizsgáltuk a skálaelemek összevonhatóságát, és azt találtuk, hogy a 36 elem összevonható egy változóba, mivel a skála megbízhatóságát vizsgáló Cronbach-alfa értéke 0,918 lett, ami magas szintű megbízhatóságot mutat.

A továbbiakban az aggregát települési életminőség mutató (ATÉM), valamint az összevont objektív mutató és az összevont szubjektív mutató segítségével meghatároztuk a vizsgált Balaton-parti települések top 10-es listáit. Ennek eredményeit a 2. táblázatban mutatjuk be.

2. táblázat: Top 10 Balaton-parti települések a vizsgált mutatószámok alapján
 Table 2 The top 10 coastal settlements of Lake Balaton based on the analysed indicators

	Objektív tényezők alapján		Szubjektív tényezők alapján		Aggregát települési életminőség mutató alapján	
	Település	Érték	Település	Érték	Település	Érték
1.	Zamárdi	0,4757	Balatonszepezd	0,4450	Zamárdi	0,4750
2.	Balatonmáriafürdő	0,4433	Csopak	0,3950	Csopak	0,3838
3.	Csopak	0,3825	Vonyarcvashegy	0,3200	Balatonmáriafürdő	0,3617
4.	Gyenesdiás	0,3233	Gyenesdiás	0,2567	Gyenesdiás	0,3033
5.	Alsóörs	0,3125	Balatonederics	0,2500	Alsóörs	0,2750
6.	Vonyarcvashegy	0,2500	Balatonvilágos	0,1933	Vonyarcvashegy	0,2700
7.	Balatonberény	0,2100	Balatonföldvár	0,1720	Balatonfüred	0,1041
8.	Balatonfüred	0,1619	Alsóörs	0,1525	Balatonygyörök	0,0800
9.	Balatonkeresztúr	0,1475	Balatonkenese	0,1433	Fonyód	0,0114
10.	Keszthely	0,1090	Balatonmáriafürdő	0,1200	Révfülöp	0,0100

Forrás: Saját szerkesztés kérdőíves kutatás alapján

A 2. táblázatban szereplő eredmények alapján egyértelműen látszik, hogy az objektív és szubjektív település-értékelés nem szükségszerűen esik egybe. Mivel ennek okaira nem terjedt ki a jelenlegi kutatás, így csak feltételezzük, hogy a háttérben a település objektív életminőség-elemeinek kiindulási állapota és időbeli változása; a válaszadók eltérő értékrendje állhat. Ezen felül az objektív és szubjektív összetevőkkel való elégedettség eltérését okozhatja az is, hogy az objektív tényezőket maga a település, az objektív tényezőket pedig a válaszadó képes befolyásolni.

Az összesített mutatószámokra és a település úti célként vagy lakóhelyként történő ajánlására vonatkozóan varianciaelemzés segítségével megvizsgáltuk, milyen kapcsolatban állnak ezek a mutatók a válaszadók típusával, a Balaton-parti helyi lakosok körében válaszadóinak típusával. A helyi lakosokon belül ugyanis két csoportot különböztettünk meg:

- azok a válaszadók, akik az adott településen élnek és ott is dolgoznak vagy tanulnak;
- azok a válaszadók, akik az adott településen élnek, de valahol máshol dolgoznak vagy tanulnak.

Mindössze egyetlen esetben mutatható ki szignifikáns összefüggés, a település úti célként való ajánlásánál ($F= 0,493$; szignifikancia: 0,027). Mivel a helyi lakosoknak csak két csoportját különítettük el, így post-hoc teszttel nem vizsgáltuk a válaszok különbségét (post-hoc tesztek elvégzéséhez legalább három válaszkategória szükséges). Ehelyett keresztábra-elemzést végeztünk, ahol

az összefüggés vizsgálatára a Kendall tau-c mutatót alkalmaztuk. Eszerint 0,037-es szignifikancia-érték mellett gyenge kapcsolat áll fenn a válaszadó típusa és a település úti célként ajánlása között.

A keresztábra elemzés eredményei alapján elmondhatjuk, hogy az adott településen élő és ott is dolgozó válaszadók egyértelműen nagyobb arányban (42,9% szemben a 32,1%-kal) a maximális 10-es mértékben ajánlanák lakóhelyüket másoknak, mint lehetséges úticélt. Emellett azt is megállapíthatjuk, hogy a skála alsó felében (1-5 értékek) lényegesebb nagyobb arányban (összesen 17,4%, szemben a 9,6%-kal) szerepelnek értékelések a településen élő, de máshol dolgozó, tanuló válaszadóktól ($K\chi^2=0,027$).

Mivel az életminőség összevont mutatóival kapcsolatban nem tudtunk eltéréseket kimutatni a helyi lakosok két típusa között, megvizsgáltuk, vajon találunk-e különbségeket a két csoport válaszai között, ha az objektív és szubjektív életminőség összetevőit elemeinként vonjuk be a vizsgálatba. Ezt a vizsgálatot is varianciaelemzéssel végeztük el.

A 27 objektív településértékelési tényezők közül három esetben találtunk szignifikáns eltérést. A „szórakozási lehetőségek” esetében ($F=4,650$; szignifikancia:0,032); a „lakosság etnikai és korösszetételének értékelése” esetén ($F=4,611$; szignifikancia:0,032); és a „lakosság barátságossága” esetén ($F=3,936$; szignifikancia:0,048).

A szubjektív életminőség tényezőivel kapcsolatban továbbra sem sikerült különbségeket találni, tehát megállapíthatjuk, hogy a kutatásban részt vevő, Balaton parti települések lakói, függetlenül attól, hogy az adott településen dolgoznak és tanulnak, vagy másik településen van a munkahelyük, nem különböznek egymástól szignifikánsan a szubjektív életminőségük megítélésében. Tekintettel arra, hogy a minta nem tekinthető reprezentatívnak, ez a megállapítás nem általánosítható valamennyi Balaton parti településre és azok lakosaira.

2.2.2. A BALATON PARTI ELHELYEZKEDÉS LAKÓHELYVÁLASZTÁSI ASPEKTUSAINAK BEMUTATÁSA

A második kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogy befolyásolja-e a lakóhelyválasztás „tetszik a környék, jó lakóhelynek, élhető településnek találok” opciójának választását a település Balaton-parti elhelyezkedése?

A kérdés vizsgálatához vissza kellett térnünk a teljes sokasághoz, majd kiszűrjük a másodlagos otthonnal rendelkező válaszadókat. Ezután 736 kérdőívet tudtunk bevinni a kérdés vizsgálatába. Az elemzéshez t-tesztet alkalmaztunk a „Miért ezt a települést választotta lakóhelyéül?” kérdés és a település Balaton-parti jellege (igen/nem) változókra. A teszt megbízhatóságát Levene teszttel vizsgáltuk. Mivel ennek szignifikancia-értéke 0,000 lett, így heteroszkedaszticitás áll fent, de ahogy korábban is említettük, a szakirodalom alapján ez még nem feltétlenül vezet hibás F értékhez. A t-teszt értéke ugyanakkor $t=4,040$, szignifikanciája 0,000, tehát feltételezhető a kapcsolat a lakóhelyválasztás motívációja és a település parti jellege között. Figyelembe véve, hogy két nominális

változót vizsgálunk, a kapcsolat részleteit keresztábrával vizsgáltuk, az összefüggés fennállását a χ^2 és Cramer V mutatókkal mértük.

A kapott statisztikák alapján megállapíthatjuk, hogy azon válaszadók, akik azért választották lakóhelyüknek az adott települést, mert tetszett nekik a környék, 73,3%-ban Balaton-parti településen élnek - miközben a teljes sokaságban ez az arány csak 55,5%. Emellett a Balaton-parti településen élők 20,8%-a választotta a lakóhelyválasztás indokának a „Tetszik a környék” kategóriát, szemben azzal, hogy a nem Balaton-parti településeknél ez az arány csak 9,5%.

2.3. AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

Az első kutatási kérdésünkkel kapcsolatban levonhatjuk azt a következtetést, hogy a Balaton-parti települések lakói egymáshoz nagyon hasonlóan értékelik az életminőséget meghatározó objektív és szubjektív tényezőket, függetlenül attól, hogy az adott településen dolgoznak/tanulnak-e vagy sem. Véleményük annyira hasonló, hogy amennyiben az összevont mutatószámokat vizsgáljuk meg, nem is találunk eltéréseket a két válaszadói csoport között. Az objektív, valamint szubjektív életminőség-elemek külön-külön történő vizsgálatánál is harminchatból mindössze három esetben - a szórakozási lehetőségekkel, a lakosság kor szerinti és etnikai összetételével és a lakosság barátságosságával való elégedettség - találunk eltéréseket.

A kutatás során az objektív és szubjektív életminőségi mutatókból létrehoztunk egy összevont, aggregát települési életminőség mutatót (ATÉM), és megvizsgáltuk, mely települések bizonyultak a legjobb minősítésűnek a válaszadók szerint a három mutatószám alapján. Az eredményekből egyértelműen kiderül, hogy a települések esetében erősen eltér az objektív és szubjektív életminőség jellemzőinek megítélése; az objektív elégedetlenség esetén is pozitívnak ítélné a válaszadó az életének minőségét, vagy éppen objektív elégedettség mellett is érezheti úgy, hogy nem megfelelő minőségű életet él. Az is látható, hogy az első 5 település kategóriájába egyik mutatószám esetén sem kerültek be olyan jól ismert és nagyobb helyek, mint Siófok, Balatonfüred, vagy éppen Keszthely.

Az objektív és szubjektív megítélések alapján felállított települési sorrendek egymástól való eltérései alátámasztják azokat a korábbi szociológiai kutatásokat, amelyek már felvetették, hogy ez a kétféle értékelés nem feltétlenül jelent átfedést egymással (ld. 1.2. fejezet). Ennek számos oka lehet. Az objektív elemek értékelése függhet a válaszadó által ismert kiindulási állapottól: egy olyan településen, ahol a válaszadó beköltözése óta több fejlesztés is érzékelhető változást hozott, magasabb lehet az objektív elemek értékelése. Ugyanakkor a szubjektív jólét megítélése az egyéni életkörülményekből fakad, amelyre számos olyan tényező is hat (pl. egészségi állapot, barátok megléte/hiánya), amelyre a település nem tud közvetlenül hatást gyakorolni. További magyarázó tényező lehet az egyes települések lakosainak demográfiai összetétele, mivel generációnként más preferencia- és értékrenddel rendelkezhetnek a lakosok. Annak értelmezésére, hogy

az egyes települések a rangsorokban miért kaphattak különböző helyezéseket, további részletesebb, települési szintű vizsgálatok szükségesek, elsősorban – de nem kizárólagosan – kvalitatív módszerekkel.

A második kutatási kérdésünk vizsgálata során megállapítottuk, hogy a Balaton-parti települések lakói az átlagnál nagyobb arányban választották lakóhelyükre vonatkozóan a „tetszik a környék” indokot, valamint, azt is, hogy Balaton-parti települések esetében az ezen opciót választók aránya nagyobb, mint a nem parti településeknél. Eszerint a település parti jellege pozitívan hat a környék megítélésére, jobban tetszik a környék, ha az egyúttal Balaton-partot is jelent.

3. ÖSSZEZGÉS

A tanulmány elsődleges céljaként a Balaton parti települések életminőség-alapú település minősítését tűztük ki, amely kutatáshoz a helyi lakosok véleménye szolgált minősítési alapként. Ennek érdekében feltártuk azokat az okokat, melyeknek köszönhetően megismerhetővé vált, hogy a helyi lakosok pontosan milyen motivációk alapján választották az adott települést állandó lakóhelyüknek. A tanulmányban bemutattuk, hogy az egyes települések iránti kötődés hogyan befolyásolja az életminőséget és az élettér értékelését. A kutatás objektív és szubjektív tényezők alapján aggregát indikátorokat állított fel, melyekkel meghatározásra került az életminőség és az élettér értékelése. Fontos eredménynek tartjuk egyrészt a komplex értékeléssel felállított, életminőség-alapú település rangsor (Balaton térségben) kialakítását, másrészt pedig az általunk kialakított aggregát települési életminőség mutatót (ATÉM) is, mely utóbbit a településföldrajz, urbanisztika, szociológia, illetve a turizmus kutatói is hasznosíthatnak későbbi kutatásaik folyamán.

A kutatás korlátjaként jelenik meg, hogy a felmérésbe nem tudtuk valamennyi Balaton-parti települést bevonni, ugyanakkor a nagy mintaelemszám és a települések döntő többségének lefedése miatt a kapott eredményeket mindenképpen közlésre érdemesnek gondoljuk. A kutatás további irányaként átgondolandó, hogy mi eredményezte a nagyobb lélekszámú települések alacsonyabb értékelését. További vizsgálatokat és elemzést igényel annak megértése, hogy miként hat az objektív elégedettség és a szubjektív életminőség megítélése egymásra, valamint a Balaton parti településen élők között milyen ismérv alapján lehetne eltérő életminőség-megítéléssel rendelkező homogén csoportokat kialakítani.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A publikáció/kutatás az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt keretében jött létre.

IRODALOMJEGYZÉK

- Abrams, J. B.–Gill, N. J.–Gosnell, H.–Klepeis, P. J. (2012) Re-creating the rural, reconstructing nature: An international literature review of the environmental implications of amenity migration. *Conservation and Society*, 10, 3, pp. 270–284. DOI:10.4103/0972-4923.101837
- Allardt, E. (1993) Having, loving, being: an alternative to the Swedish model of welfare research. In: Nussbaum, M.–Sen, A. (eds.): *The Quality of Life*. Clarendon Press, Oxford, pp. 88–94. DOI:10.1093/0198287976.003.0008
- Andereck, K. L.–Nyaupane, G. P. (2010) Exploring the Nature of Tourism and Quality of Life Perceptions among Residents. *Journal of Travel Research*, 50, 3, pp. 248–260. DOI: 10.1177/0047287510362918
- Balatoni Integrációs Közhasznú Nonprofit Kft. (BIKN) (2016) A Balaton Fejlesztési Tanács. *Falu-Város-Régió*, I, 15–26.
- Berényi L. (2017) A lakókörnyezeti sajátosságok és a munkavállalási célú migrációs szándék kapcsolatának vizsgálata. *Tér és Társadalom*, 31, 4, 200–213. DOI:10.17649/TET.31.4.2887
- Berki, M.–Gonda, T. (2006) A kulturális turizmus magyarországi városi helyszíneinek pozicionálása. *Földrajzi Értesítő*, 55, 1–2, 127–140.
- Dancsokné, F. E.–Mikhazi, Zs. (2017). Gyüttmentként boldogan, avagy miért lesz a turistából helyi lakos a Nivegy-völgyben? In: Régi T.–Rátz T.–Michalkó G. (szerk.): *Turizmus és transzformáció*. Kodolányi János Főiskola, Magyar Földrajzi Társaság, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest, Orosháza. 115–129.
- Dövényi Z. (2007) A belföldi vándormozgalom strukturális és területi sajátosságai Magyarországon. *Demográfia*, 50, 4, 335–359.
- Enyedi Gy. (1998) Sikeres régiók. In: Kereszty A. (szerk.): *Tények könyve: régiók*. Greger–Delacroix, Budapest. 09–411.
- Ercsey I. (2013) A szubjektív életminőség és a kulturális fogyasztás vizsgálata marketing nézőpontból. *Tér-Gazdaság-Ember*, 1, 2, 117–145.
- Fehérvölgyi B.–Sulyok, J. (2017) Nyitott Balaton – A turisztikai vendégforgalom szezonálisának enyhítése a Balatonnál. In: Árva L.–Deli-Gray Zs. (szerk.): *Turizmusmarketing esettanulmányok II*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 82–90.
- Flusser, V. (1996) *Az ágy*. Kijárat, Budapest.
- Jeffres, L. W.–Dobos, J. (1993) Perceptions of leisure opportunities and the quality of life in a metropolitan area. *Journal of Leisure Research*, 25, 2, pp. 203–217. DOI: 10.1080/00222216.1993.11969918
- Kabai G.–Szabó P. (2016) A hazai fejlesztéspolitika és térszervezés kapcsolódásának változása az európai uniós csatlakozás tükrében. *Közép-Európai Közlemények*, 9, 1, 7–21.
- Koltai Z. (2005) A magyarországi városok versenyképességének lakossági megítélése. *Tér és Társadalom*, 19, 3–4, 23–41.
- Koltai Z. (2015) Településtípusok lakóhelyi vonzerőinek értékelése. *Földrajzi Közlemények*, 139, 3, 213–225.
- Kopp M.–Pikó B. (2006) Az egészséggel kapcsolatos életminőség pszichológiai, szociológiai és kulturális dimenziói. In: Kopp M.–Kovács M. (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest. 10–19.
- Kovács B. (2007) Életminőség – boldogság – stratégiai tervezés. *Polgári Szemle*, 3, 2, 14–29.

- Kovács L.–Keller K.–Tóth-Kaszás N.–Knausz L. (2020) Nagykanizsa mint márka – középiskolások körében végzett városmárkaasszociációs vizsgálatok eredményei. *Veze-téstudomány*, 51, 3, 17–29.
- Kovács N.–Koppány K.–Vörös T.–Hajnal Cs.–Kiss E.–Szakály Zs.–Gyömörei T.–Kovácsné Tóth Á.–Konczos Cs.–Czif Cs. (2019) Az egészségi állapotra visszavezethető életminőség mérése. In: Reisinger A.–Kecskés P.–Buics L.–Berkes J.–Balassa B. (szerk.) *„Kulturális gazdaság”*. Kautz Gyula Emlékkonferencia elektronikus formában megjelenő kötete. Széchenyi István Egyetem, Győr. 20 p.
- Központi Statisztikai Hivatal (2014) *Magyarország 2014*. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2014.pdf> Letöltve: 2021. május 12.
- Központi Statisztikai Hivatal (2016) *Mikrocenzus 2016* 11. Szubjektív jólét. www.ksh.hu/mikrocenzus2016 Letöltve: 2021. szeptember 30.
- Kulcsár L. (2017) *A vidékfejlesztés elméleti megközelítése: r6:7ális és kulturális össze-függések*. Kriterion Könyvkiadó, Budapest.
- Lőrincz K.–Lang L. A.–Banász Zs. (2019) A Balaton térség imázsa a helyi lakosság szemszögéből: a fiatal népesség véleménye. *Modern Geográfia*, 14, 4, 1–14.
- Malhotra, N. K.–Simon J. (2009) *Marketingkutató*. Akadémiai Kiadó Zrt.
- Michalkó G.–Bakucz M.–Rátz T. (2012) A fürdőfejlesztés hatása Harkány lakosságá-nak életminőségére. *Területi Statisztika*, 15, 4, 372–387.
- Michalkó G.–Rátz T.–Tóth G.–Kincses Á. (2009) A gyógyfürdővel rendelkező magyar-orosz települések életminőségének vizsgálata. *Területi Statisztika*, 12, 2, 170–185.
- Patay, T.–Dános, Zs. (2016) A településmarketing felsőoktatási aspektusai – helyben tartó stratégiák Kaposvárott és Miskolcon. *Tér-Gazdaság-Ember*, 4, 2, 73–94.
- Piskóti I. (2012) *Régió- és településmarketing: marketingorientált fejlesztés, márkázás*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Riley, R. B. (1992) Attachment to the ordinary landscape. In: Altman, I.–Low, S. M. (eds.): *Place attachment*. Plenum Press, New York. pp. 13–37.
- Sajtos L.–Mitev A. (2007) *SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv*. ALINEA, Budapest.
- Samuels, E. (2014) *Fantasies of Identification: Disability, Gender, Race*. NYU Press, New York.
- Sasné Grósz A.–Lang, L. A. (2019) Balaton régió lakosainak helyi identitása. In: Veres Z.–Sasné Grósz A.–Liska F. (szerk.): *Ismernük a vevőt? A vásárlás pszichológiája. Az Egyesület a Marketingoktatásért és Kutatásért XXV. Országos Konferenciájának előadásai*. pp. 72–83.
- Schuchmann J. (2015) Költözési szándék és lakóhelyi szuburbanizáció a budapesti agglomerációban. In: Hervainé Szabó Gy. (szerk.): *A 21. század eleji államiság kérdőjelei*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 319–333.
- Szemes M. (2006) A Balaton üdülőkörzet idegenforgalma szezonzárás után (2005. január – szeptember). *Területi Statisztika*, 46, 1, 89–93.
- Szirmai V.–Váradí Zs. (2009) A várostérségi társadalmak versenyképesség-felfo-gása. In: Szirmai V. (szerk.): *A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 185–190.
- Tuan, Y. F. (1977) *Space and Place: The Perspective of Experience*. University of Minne-sota Press, Minneapolis.
- Utasi Á. (2007) Előszó. In: Utasi Á. (szerk.): *Az életminőség feltételei*. MTA Politikai Tudományok Intézete. 5.
- Zerényi K. (2016) A Likert-skála adta lehetőségek és korlátok. *Oput et educatio*, 3, 4, 470–478.

JOGSZABÁLYOK:

- 1861/2016. (XII. 27.) Korm. határozat; a Balaton kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról és a térségben megvalósítandó egyes fejlesztések megvalósításához szükséges források biztosításáról
- 429/2020. (IX. 14.) Korm. rendeletet; A Kormány 429/2020. (IX. 14.) Korm. rendelete a turisztikai térségek meghatározásáról